

ARVOSTELLUT KIRJAT

67 Johanna Annola, Vile Kivimäki ja Antti Malinen (toim.): *Eletty historia. Kokemus näkökulmana menneisyyteen*. Vastapaino 2019. • **Panu Pulma**

70 Rose-Marie Peake ja Riikka-Maria Rosenberg: *Korsetti ja krusifiksi. Vaikutusvaltaisia barokin ajan pariisittaria*. Gaudeamus 2019. • **Merja Leppälahti**

71 J. M. Berger: *Ekstremismi*. Suom. Kimmo Pietiläinen, Terra Cognita 2019. Helsinki. • **Osmo Tammisalo**

72 Lasse Lehtonen: *Japanilainen musiikki. Taikorumpujen kuminasta j-poppiin*. Gaudeamus 2019. • **Merja Leppälahti**

73 Markus Hotakainen: *Kosminen pimeys väistyy – Maailmankaikkeuden arvoituksia*. Otava 2019. • **Tommi Tenkanen**

74 Markku Niemi: *Peruskoulun unohtuneet alkuunpanijat. Vapaa kansalaistoiminta 1960- ja 1970-lukujen suuressa koulunuudistuksessa*. Into 2019. • **Pauli Arola**

75 Frank Dikötter: *How to be a dictator. The cult of personality in the twentieth century*. Bloomsbury 2019. • **Pauliina Raento**

Kokemushistorian mahdollisuudet

Johanna Annola, Vile Kivimäki ja Antti Malinen (toim.): *Eletty historia. Kokemus näkökulmana menneisyyteen*. Vastapaino 2019.

Kokemushistoria? Historiantutkijat ovat aina olleet eteviä kehittämään uusi termejä oman työnsä kuvaamiseen. Osin taustalla ovat tutkimuskohteissa tapahtuneet siirtymät, joskus metodologiset innovaatiot, mutta useimmiten tieteen kentässä tapahtuneet liikkeet, joihin reagoidaan herkästi. Erilaiset ”käänteet” seuraavat toisiaan ja tutkijat osoittavat ajan hermolla olemistaan seuraamalla perässä. Tieteen kenttä on kansainvälinen ja etenkin anglo-amerikkalaisessa tiedemaailmassa syntyvät uudet vesilasimyrskytkin kertautuvat nopeasti kansainvälisissä julkaisuissa ja konferensseissa. Onko kokemushistoriakin tällainen reflektiotermin, uusi nimi sinänsä jo olemassa oleville käytännöille?

Nuoremman historioitsijapolven kokoelmassa kokemushistoriaa avataan 13 artikkelissa. Kirjoittajat edustavat nousevaa tutkijakaartiä, kuusi on syntynyt 1970-luvulla, viisi 1980-luvulla. He tulevat eri yliopistoista, mutta heitä yhdistää yhteys Pirjo Markkolaan, kolmen yliopiston professoriin. Markkola on eittämättä kotimaisen historian kirkkaimpia tähtiä, innovatiivinen, kansainvälinen ja tehokas projektien organisoija, jonka 60-vuotislahjaksi kollegat ja oppilaat ovat laatineet

tämän artikkelikokoelman. Teos ei ole mikään perinteinen ”juhla-kirja”, joiden helmasyntinä on teemaattinen sekavuus ja häilyvä tieteellinen taso. *Eletty historia* on kunnianhimoinen, hyvin suunniteltu ja strukturoitu kokoelma, josta Markkola voi olla ylpeä.

Varmaankin 99 prosenttia historioitsijoista työskentelee menneisyyden ihmisten kokemuksen parissa problematisoimatta käsitettä sen kummemmin. Vile Kivimäki hahmottelee johdantoartikkelissaan kokemus-käsitteen paikan historiatieteen kentässä. Kivimäki kuvaa ja analysoi kokemuksen paikkaa neljässä kontekstissa: 1) niin sanotussa uudessa sosiaalishistoriassa ja sitä kohtaan 1980-luvulta alkaen esitetystä kulttuurisen käänteen (eritoten angloamerikkalaisessa) kritiikissä, 2) saksalaisessa kokemushistoriaperinteessä, 3) muistitietohistoriassa ja 4) tunnehistoriaksi nimitettyä genressä.

Menemättä näiden käsitehistoriallisten kuvausten yksityiskohtiin tähdenään, että Kivimäki onnistuu ytimekkäästi tekemään historiografiset analyysit (sosiaalishistorian oleellisista kehityspiirteistä länsimaisessa tutkimuskentässä 1960-luvulta alkaen. Harmi tietenkin, että ranskalainen traditio jää tässäkin katveeseen, mutta jo anglosaksisen ja saksalaisen tutkimus- ja keskustelutradition vuorovaikutuksen kuvaus on erinomainen ja auttaa ymmärtämään niitä keskusteluja, joita Suomesakin on 1970-luvulta alkaen käyty etenkin sosiaalishistorian laajalla kentällä (johon luen tässä myös 1900-luvun naishistorian). Sekä yksilöllisen että kollektiivisen kokemuksen, kuten sukupolvikokemuksen, ja strukturaalisten tekijöiden suhde ei tietenkään ole mikään uusi teema, mutta Kivimäki hahmottelee tämän suhteen teoreettiset ulottuvuudet havainnollisesti. Kivimäki on vakuuttunut siitä, että kokemushistorian teoreettisen käsitteen merkitys historiantutkimukselle on hedelmällinen, koska se tarjoaa integroivia

näkökulmia tutkimuskentän pirstoutuvalle metodologiselle kentälle.

Artikkelikokoelma itsessään on tällainen kokeilu ja manifesti. Kirja jakaantuu neljään osaan, jotka samalla edustavat Markkolan tutkijanuralle luonteenomaisia teemoja: 1) usko, yhteisö ja esimoderini kokemus, 2) yksilö, sukupuoli ja kokemus vuorovaikutuksena, 3) kieli, luokka ja kokemuksen poliittisuus sekä 4) keho, tunteet ja muisti sotakokemuksissa.

Ensimmäisessä osassa kuljetaan 1600–1800-luvuilla. Miia Kuha (s. 1983) tavoittelee ”pyhän” kokemusta 1600-luvun itäsuomalaisissa yhteisöissä. Koska tuon ajan ihmisen välittömiä kokemuksen heijastuksia on vaikea lähteistä hahmottaa, korostuu tutkijan tulkinnan vaativuus ja merkitys. Uhrilahjojen tuomisesta syntyneistä prosesseista kertovien lähteiden avulla Kuha rakentaa kiinnostavasti kuvaa sukupuolituneesta ”pyhän” kokemisen maailmasta. Artikkelit perustuu lähinnä Kuopion seudun aineistoihin, joten on hie-man yllättävää, että esimerkiksi Ilkka Mäntylän mainio pieni tutkimus niin sanotusta Kuopion ryty-joulusta (1983), vaikka kuvaakin 1800-luvun alkupuolen tapahtumia, on jätetty huomiotta. Se olisi antanut ilmiölle ajallista perspektiiviä. Se että Oula Silvennoisen pro gradu -tutkielma *Esivalta kansanuskon kimpussa. Toimenpiteet taikauskoa vastaan Savossa ja Karjalassa 1600-luvun lopulla* (Helsingin yliopisto 2001) puuttuu, ei yllätä, koska gradut jäävät usein tutkijoilta katsomatta etenkin, jos ne eivät ole verkossa.

Ella Viitaniemen (s. 1978) artikkeli muurarimestari Kustaa Stenmanin maailmasta 1700-luvun säätyjaon ja herännäisyyden järjestystä sekoittaneessa kentässä vie lukijan 1700-luvun Kangasalle. Viitaniemen terävä analyysi 1700-luvun suurista ikäpolvista ja niiden kokemushistoriasta jäsentää lukevan ja kirjoittavan muurari-mestarin omien elämänvaiheiden merkityksiä. Rakenteen ja yksilön

suhde toimii sekä analyttisesti että kuvauksena, ja nimenomaan kokemus-käsitteen käyttökelpoisuus myös analyttisenä työkaluna havainnollistuu.

Heikki Kokko (s. 1979) pureutuu aatehistoriallisessa artikkelissaan ”Kosminen kokemus” hengellisen ja maallisen dualismiin 1800-luvun puolenvälin suomenkielisen rahvaan maailmankuvassa. Kokko analysoi suomenkielisten niin sanotun rahvaan kirjoittajien tekstejä jäljittäen sivistys-käsitteen merkityksiä ja niiden muutoksia. Peter Bergerin ja Thomas Luckmanin pohjalta Kokko jäsentää tutkimuskohdettaan sosiaalisen konstruktionismilla – ihminen tuottaa sosiaalista todellisuutta, mutta on samalla sen tuote. Kokko lähestyy kokemuksen tematiikkaa enemmän saksalaisen kokeminen–kokemus-jaottelun kautta ja korostaa juuri kielen merkitystä kokemusten jäsentämisessä sekä yksilöllisenä että yhteiskunnallisena merkitysjärjestelmänä. Analyysi itse teksteistä on kiinnostava ja uskotava. Kokko painottaa varhaisempien kirjoittajien maailmankuvan kristillistä, kirkon teksteistä kumpuavaa holistisuutta ja osoittaa kuinka 1800-luvun kuluessa tähän yhtenäiseen maailmankuvaan alkaa syntyä säröjä, joista aikakauden tieteellinen, muutosta ja maailman kategorisointia edustanut maailmankuva alkoi raivata tilaa myös kansamiesten maailmankuvassa.

Kirjan toinen osa pureutuu sukupuolen merkityksen kokemushistorialliseen analyysiin. Johanna Annala (s. 1976) ja Piritta Frigren (s.1984) lähestyvät aihetta uskonnollisen tematiikan kautta, samalla konkretisoiden Heikki Kokon analyysia. Annala avaa kirjeenvaihdon avulla rahvaasta yliopistoon nousseen vapaakirkollisen johtohahmon Antti Mäkisen traagisesti päättyttä sisäistä kilvoittelua. Maalaispojan nousu akateemiseen maailmaan 1800-luvun lopulla johti paitsi sosiaaliseen nousuun myös katsomukselliseen ja henkilökohtaiseen kriisiin. Va-

paakirkollisuus keräsi väkeä laajasti eri sosiaaliryhmistä ja tarjosi sekä pätemisen että autenttisen uskonnollisen kokemuksen mahdollisuudet, mutta törmäytti nuoren miehen – ja aviomiehen – yksilölliset valinnat yhteisön luomiin rajoituksiin.

Frigrenin tutkimuksen kohteena on Saima Renvallin kokemus merimies- ja siirtolaislähetysten palveluksessa Yhdysvalloissa toimineen papin puolisona 1900-luvun alussa. Renvallin (o. s. Jahns-son) tausta oli pappissäädystä, joten uskonnon merkitys oli hänelle lähtökohtaisesti sisäistettyä. Nuoren äidin rooli ja kokemus lähetyspapin puolisona San Fransiscossa avautuu laajassa kirjeenvaihdossa, jota hän kävi kotiväkinsä kanssa. Frigren kuvaa papin rouvan ja nuoren äidin välillä uuvuttavaa arkea, hänen sosiaalisia suhteitaan ja suhdettaan miehensä työhön, johon hän myös osallistui. Kirjeet avaavat ristiriitaisen kokemuksen, uupumuksen ja ilon päivät sekä samalla uuden näkökulman merimieslähetysten työntekijöiden, ja myös merimiesten ja siirtolaisten, elämään. Frigren analysoi kirjeiden todistusvoimaa ja kirjeenkirjoittamisen paikkaa Renvallin elämässä, samalla pohtien kypsällä tavalla kirjeaineistoihin liittyviä metodologisia haasteita.

Osan kolmas artikkeli, Hanna Lindbergin (s. 1983) ”Kyllä mä oon aina silleen tykännyt torikaupasta”, on analyysi torikauppaa käyneiden naisten kertomuksista muistitietoaineistoissa. Lindbergin kiinnostus kohdistuu siihen, miten torilla liikkuneet ihmiset kokivat torin vuorovaikutuspaikkana ja miten he hahmottivat torikaupan toimintana. Muistitietoaineistot ovat 1900-luvun alusta 1950-luvulle, ja aineistoja on täydennetty sanoma-lehtiaineistolla. Sukupuolen ja kokemuksen vuorovaikutuksen analyysi on keskiössä, kun torikaupan arkea, myyjien ja asiakkaiden suhteita ja myyjien keskinäisiä suhteita avataan erityisesti puhtauden, liian ja vastenmielisyyden tuntei-

den kautta. Lindbergin artikkeli on avartava esitys torikaupan yhteisöllisyyden monista ulottuvuuksista.

Kokoelman kolmas osa purettuu politiikan maailman kokeushistoriaan. Anders Ahlbäck (s. 1973) tuo kokoelmaan Markkolalle rakkaan pohjoismaisen ulottuvuuden artikkelissaan ”Kokemukset armeijakriittisen retoriikan resursina”, jossa kuvataan antimilitaristisen propagandan kokemuspohjaisia ilmentymiä Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa. Ahlbäck nivoo kriittisten armeijakokemusten esiintulon nationalismin ja demokraattisten aatteiden läpimurron kontekstiin, mutta kokemushistoriallisen lähestymistavan näkövinkkelistä sinänsä kiintoisa analyysi jää hieman ohueksi. Poliittikkapainotteisuus näkyy myös Matias Kaihovirran (s. 1983) artikkelissa Karl H. Wiikin vähemmistökokemusten merkityksestä niin sosiaalidemokratian kielipolitiikalle kuin porvarillisen ruotsinkielisen vähemmistöpolitiikan näkökulmasta. Ruotsinkielinen sosialisti oli vuoden 1918 jälkeisessä Suomessa kaksinkertaisessa vähemmistössä, ja tätä jännitettä Kaihovirta avaa kiinnostavalla tavalla. Kaihovirta kuvaa Wiikin toimintaa pyrkimyksiksi muuttaa ruotsinkielisen työväestön sosiaalisia epäkohtia koskeneet kokemukset sosialistiseksi identiteetti-politiikaksi.

Ulla Aatsinki (s.1965) analysoi artikkelissaan vasemmistolaisen kansanedustajien muistelukerrontaa ja erityisesti lapsuuden kokemuksille annettuja poliittisia merkityksiä. Eduskunnan arkiston veteraanikansanedustajien haastattelujen avulla Aatsinki osoittaa, että mitä enemmän vasemmalla kansanedustaja oli, sitä merkityksellisempinä on koettu lapsuudessa kohdatut ristiriidat esimerkiksi koulun, oman kodin ja yhteisön välillä. Erityisesti tämä korostui 1930-luvun lapsuuskokemuksissa.

Eletyn historian neljäs osa vie lukijan toisen maailmansodan aikaan ja jälkeiseen Suomeen. Osan avaa kokoelman ytimeen

suoraan osuva Kirsi-Maria Hytösen (s. 1981) artikkeli ”Olen niin lopen väsynyt kaikkeen”, joka purettuu naisten sota-aikaisista kirjeistä paljastuviin kokemuksiin. Kirjeaineistojen lisäksi Hytönen on käyttänyt Museoviraston keruuarhivon muisteluaineistoja. Väsymyskokemuksiin liittyy tunteita, joilla on omat sosiaaliset merkityksensä. Monien muidenkin kirjoittajien tapaan Hytönen pohtii tarkasti kirjeiden ja muistelujen luonnetta, mihin sota-ajan poikkeusmerkityksien vuoksi liittyy monitahoisia, tulkintaan vaikuttavia ominaisuuksia. Valittamattomuuden ja vahvuuden eetos, vahvan naisen myytti, on hallinnut sota-ajan naisten elämää koskenutta kerrontaa niin taiteessa, tutkimuksessa kuin naisten omassa tulkinnassakin. Hytösen artikkeli raottaa tätä myyttistä verhoa taitavasti osoittaen eletyn kokemuksen monisärkäisyyden ja inhimillisyyden.

Kun Hytönen keskittyy artikkelissaan enemmän urbaaniin maailmaan, paneutuu Antti Malinen (s. 1977) maalaisnaisten elämän kovaan todellisuuteen jälleenrakennuksen vuosina. Kun murtumisen raja oli lähellä, tai jo ylitetty, oli maaseudun naisilla vain harvoja oman suvun ulkopuolisia, joiden apuun turvautua. Oman seurakunnan pappi saattoi tällaisena toimia, mutta monet tarttuivat Suomen Yleisradion tarjoamaan mahdollisuuteen: ”Vastauksia sieluhoidollisiin kysymyksiin” -ohjelmassa tarjottiin vastauksia erilaisiin hätähuutoihin vuosina 1946–51. Suurin osa kirjoittajista oli pientilojen emäntiä. Kaikessa traagisuudessa nämä kirjeet tarjoavat tutkijalle poikkeuksellisen aineiston, jota Malinen käyttää ”avatakseen näkökulmia tunteiden rooliin ja merkitykseen perhe-elämässä ja yksilöiden elämänsäkulussa”. Pätevänä tutkijana Malinen käyttää aineistoa ennen kaikkea analyyttisesti, suorat viittaukset ihmisten elämään tehdään äärimmäisen hienotunteisesti. Kuten Hytönen tahollaan, myös Malinen osoittaa ”vahvan naisen” myytin takaa löytyvät säröi-

sen ja raskaan todellisuuden, mutta Malinen näyttää myös sen, miten papit yrittivät tehdä naisten kärsimyksestä kunniallista ”ristin kantamista” pyrkiessään ylläpitämään kansallisesti tärkeää itsehillintää.

Osan, samalla koko kirjain, päättää Seija-Leena Nevalan (s. 1966) artikkeli pikkulotista ja so-tilaspojista kokemusyhteisöinä. Aihe on kiinnostava paitsi näiden järjestöjen sota-aikaisen laajuuden tähden myös siksi, että niiden toiminta lakkautettiin rauhansopimuksessa ja niiden toiminnasta ei ole juurikaan kuultu julkista puhetta vuosikymmeniin.

Sotavuosiina lapsuuttaan ja vahaisuoruuttaan eläneille sukupolville kokemus järjestöistä oli tuttu, monille myös tärkeä. Nevala kuitenkin osoittaa, että monille nuorille sota-ajan järjestötoiminta oli ollut vain yksi, väistynyt vaihe elämässä, joka kuohui sodan jälkeen eteenpäin eikä taaksepäin juuri vilkuiltu. Toiminnasta ei siis syntynyt mobilisoivaa sukupolvikokemusta. Eläkeiässä menneiden muistelemiselle oli sitten aikaa, nostalgialla oli osansa, samoin kuin sillä oikeistohenkisellä hybridillä, jossa kommunismin romahduksen jälkeisessä Suomessa haluttiin revisioida historiankirjoitusta ja tehdä kunnianpalautus ota- ta edeltäneen Suomeen arvoille ja niitä edustaneille liikkeille ja järjestöille. Perinnetoiminta käynnistyi 1990-luvulla vilkkaana.

Eletty historia on taitavien tutkijoiden työtä, artikkelit edustavat 2010-luvun suomalaisen historiankirjoituksen uusia suuntia kunniakkaasti. Kokoelmaa voi ilman epäilyksen häivää suositella luettavaksi myös metodologisena opaskirjana niille, joita kiinnostaa yksilön, koetun elämän ja sosiaalisen ympäristön välisen suhteen historian tutkimus ja siinä käytettävien aineistojen käytön mahdollisuudet ja ehdot.

PANU PULMA

Kirjoittaja on filosofian tohtori ja professori (emeritus).